

Decebal NEDU

ROMA ȘI PYRRHOS II. NEGOCIERILE DIN ANII 280-278 A.CHR.¹

Rome and Pyrrhos

II. The Negotiations of the Years 280-278 B.C.

Literary tradition records more negotiation rounds between Rome and the king of Epirus in the period between the battle of Heraklea in the summer of 280 B.C. and the departure of Pyrrhos in Sicily, in the spring of 278 B.C. The number of diplomatic contacts and the negotiated terms are not entirely elucidated. Analyzing the text of Iustinus 18.2, B. Niese was inclined to demonstrate, more than 100 years ago, that Pyrrhos had negotiated with the Romans only once, after the battle of Ausculum. Niese's assumption, which gathered many believers among the specialists, does not, by far, lack of contradictions and vulnerable points. Iustinus' text mingled different events from

¹ **Abrevieri:** N. Cross, *Epirus. A Study in Greek Constitutional Development*, Cambridge 1932 = Cross, *Epirus*; T. Frank, *Pyrrhus* (cap. 20), *CAH VII*, 1928 = Frank, *Pyrrhus*; P. Franke, *Pyrrhus* (cap. 10), *CAH VII.2*², 1989 = Franke, *Pyrrhus*; P. Garoufalios, *Pyrrhus. King of Epirus*², Londra 1969 = Garoufalios, *Pyrrhus*; P. Green, *Alexander to Actium. The Historical Evolution of the Hellenistic Age*, Berkley/Los Angeles 1990 = Green, *Alexander to Actium*; O. Hamburger, *Untersuchungen über den Pyrrhischen Krieg*, Würzburg 1927 = Hamburger, *Pyrrhus*; L. Homo, *L'Italie primitive et les debuts de l'imperialism romain*, Paris 1925 = Homo, *Italie primitive*; W. Judeich, *König Pyrrhos' römische Politik*, *Klio*, 20 (1926) 1-18 = Judeich, *Pyrrhos*; D. Kienast, *Pyrrhos*, *RE XXIV*, 108-165 = Kienast, *Pyrrhos*; Mary Lefkowitz, *Pyrrhus' Negotiations with the Romans, 280-278 B.C.*, *Harvard Studies in Classical Philology*, 64 (1959) 147-177 = Lefkowitz, *Pyrrhus*; P. Lévêque, *Pyrrhos*, Paris 1957 = Lévêque, *Pyrrhos*; K. Lomas, *Rome and the Western Greeks 350 BC - 200 AD. Conquest and Acculturation in Southern Italy*, Londra 1993 = Lomas, *Western Greeks*; R. Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties: 306 and 279/278 B.C.*, *Historia*, 20 (1971) 633-655 = Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties*; Th. Mommsen, *Istoria romană I*, București 1987 = Mommsen, *IR I*; G. Nenci, *Il trattato romano-cartaginese κατά την Πύρρου διάβασιν*, *Historia*, 7 (1958) 263-299 = Nenci, *Trattato romano-cartaginese*; B. Niese, *Zur Geschichte des Pyrrhischen Krieges*, *Hermes*, 31 (1896) 481-507 = Niese, *Pyrrhos*; A. Passerini, *Sulle trattative dei Romani con Pirro*, *Athenaeum*, 21 (1943) 92-112 = Passerini, *Sulle trattative*; A. Piganiol, *La Conquête romaine*⁵, Paris 1967 = Piganiol, *Conquête romaine*; G. De Sanctis, *Storia dei Romani II*² – *La Conquista del primato in Italia*, Torino 1960 = De Sanctis, *SdR II*; B. Scardigli, *I trattati romano-cartaginesi*, Pisa 1991 = Scardigli, *Trattati romano-cartaginesi*; R. Schubert, *Geschichte des Pyrrhus*, Königsberg 1894 = Schubert, *Pyrrhus*; H. Scullard, *A History of the Roman World from 753 to 146 BC*, Londra 1951 = Scullard, *Roman World*; P. Willeumier, *Tarente des origines à la conquête romaine*, Paris 1939 = Willeumier, *Tarente*.

the two years the king had spent in Italy, and his version is no clearer than that of Plutarch, Appian and Zonaras. They mention two round of negotiations, the first after the defeat of the Roman legions at Herakleia, and the latter after the fight of Ausculum. The combination of the existent information in literary tradition makes us believe that the two enemies have discussed twice, after each battle. Probably, each time, Pyrrhos presents, by Kineas, his minister, the terms Appian, *Samn.* 10.1 mentions in a more credible versions than others that have come to us.

Negocierile romano-epirote desfășurate între bătălia de la Herakleia și plecarea acestuia în Sicilia, în primăvara anului 278 a.Chr., nu sunt nici pe departe clare, în succesiunea lor sau în privința condițiilor pe care cele două părți le-au discutat. Relatările anticilor sunt atât de diferite și confuze încât prezentarea schematică a acestor tratative este absolut necesară:

- Plutarch, *Pyrrhos*: 18.1-6, Kineas la Roma pentru negocieri; 19, intervenția lui Appius Claudius Caecus determină Senatul să refuze tratativele; 20.1-5, Fabricius la Pyrrhos pentru a negocia soarta prizonierilor romani și eliberarea acestora pentru a petrece acasă sărbătoarea Saturnaliilor, cu promisiunea că se vor întoarce dacă nu se va încheia pace; 21.1-2, oferta doctorului lui Pyrrhos, adresată lui Fabricius, de a-și otrăvi stăpânul, respinsă de consulul roman; 21.3-4, Pyrrhos eliberează prizonierii romani fără despăgubire și trimite pe Kineas din nou la Roma pentru a negocia pacea; 21.4, Senatul a eliberat un număr egal de tarentini și samniți, dar a refuzat pacea propusă; 21.5-9, bătălia de la Ausculum; 22.1, sosirea ambasadelor din Sicilia; 22.1-2, regelui i se anunță moartea lui Ptolemaios Keraunos.

- Appian, *Samnitiké*: 10.1, Kineas la Roma pentru negocieri; 10.2, intervenția lui App. Claudius și decizia Senatului de a întrerupe negocierile; 10.3, avansul trupelor aliate spre Roma; 10.4, Fabricius la Pyrrhos pentru schimbul de prizonieri, regele s-a oferit să-i elibereze gratis în schimbul păcii; 10.5, eliberarea prizonierilor pentru Saturnalii în baza promisiunii acestora că se vor întoarce dacă nu se va încheia între timp pace; 10.6, bătălia de la Ausculum; 11.1, Fabricius respinge oferta doctorului de a-1 asasina pe Pyrrhos iar acesta eliberează prizonierii fără răscumpărare; 11.1, Kineas a mers din nou la Roma pentru tratative; 11.2, Senatul i-a cerut regelui să părăsească Italia înainte de a începe negocierile, dar i-a eliberat prizonierii fără răscumpărare.

- Iustinus: 18.1.10, Pyrrhos eliberează prizonierii romani fără despăgubiri, pentru ca adversarul să-i cunoască generozitatea; 18.1.11, victoria lui Pyrrhos la Ausculum; 18.2.1-3, Magon vine la Roma cu 120 de nave dar Senatul respinge ajutorul cartaginez; 18.2.4, Magon merge la

Pyrrhos pentru a afla intențiile acestuia în legătură cu Sicilia; 18.2.6, Fabricius a stabilit termenii păcii cu Pyrrhos; 18.2.7, Kineas a mers la Roma pentru ratificarea tratatului stabilit cu Fabricius; 18.2.10, Senatul a refuzat pacea, datorită intervenției lui App. Claudius.

- Dionysios: 19.13.1-2, Pyrrhos avansează spre Roma iar Senatul trimite o delegație condusă de Fabricius pentru a negocia răscumpărarea prizonierilor; 19.17.1-2, Fabricius refuză propunerile de pace înaintate de rege; 19.8.8, impresionat de convorbirea cu Fabricius, Pyrrhos eliberează prizonierii fără răscumpărare; 20.3.7, armata regală este înfrântă la Ausculum; 20.6.2, Pyrrhos eliberează prizonierii gratuit, pentru a-și crea un curent favorabil.

- Diodor: 22.6.1-2, "victoria cadmeană", probabil bătălia de la Herakleia; 22.6.3, Kineas trimis la Roma pentru tratative.

- Titus Livius *per.* 13: Pyrrhos eliberează prizonierii fără răscumpărare; Kineas merge la Roma pentru negocieri, dar intervenția lui App. Claudius în Senat blochează discuțiile; bătălia nedecisă de la Ausculum; tratatul cu Cartagina renovat pentru a patra oară; Fabricius a trimis regelui pe dezertorul care se oferise să-l ucidă.

- Florus: 1.13.15-16, Pyrrhos eliberează prizonierii fără răscumpărare și trimite ambasadori la Roma pentru pace și prietenie; 1.13.20, intervenția lui App. Claudius și expulzarea ambasadorilor epirotului; 1.13.9-11, victoria romană de la Ausculum; 1.13.21, Curius trimite regelui pe doctorul care se oferise să-l ucidă.

- Zonaras: 8.4, Fabricius la Tarent pentru schimbul de prizonieri, Pyrrhos eliberează captivii fără răscumpărare și îi propune legatului roman un tratat; 8.4, Kineas merge la Roma și solicită, în fața Senatului, prietenie și alianță; 8.4, intervenția lui App. Claudius și blocarea negocierilor; 8.5, bătălia de la Ausculum; 8.5, Pyrrhos eliberează prizonierii fără răscumpărare și trimite din nou ambasadori la Roma pentru pace.

- Eutropius: 2.12.2, Fabricius merge la Pyrrhos pentru a negocia soarta prizonierilor, pe care regele îi eliberează fără răscumpărare; 2.12.4, Kineas se deplasează la Roma pentru tratative, dar Senatul refuză negocierile atât timp cât trupele epirote se află în Italia; 2.13.4, Pyrrhos este înfrânt la Ausculum; 2.14.2, doctorul regelui le-a propus romanilor să-și asasineze stăpânul, dar aceștia au refuzat oferta și l-au trimis lui Pyrrhos.

Așezarea acestor informații într-o linie temporală coerentă generează dificultăți aproape insolubile, încât nici o teorie modernă nu poate spera să obțină consensul tuturor istoricilor. Negocierile romano-epirote purtate în 280-278 a.Chr. au fascinat însă mulți specialiști care, de mai bine de 100 de ani, continuă să ne ofere soluții diverse.

În linii mari, în cadrul istoriografiei moderne, se pot distinge trei orientări:

1. Pyrrhos și romanii au negociat doar o singură dată, după bătălia de la Herakleia, opinie împărtășită de Th. Mommsen, R. Schubert, H. Scullard, M. Lefkowitz, P. Franke, P. Green și K. Lomas².

2. Roma a purtat o singură rundă de tratative cu regele Epirului, după confruntarea de la Ausculum. Ipoteza a fost lansată de către B. Niese, fiind apoi urmată sau dezvoltată de G. De Sanctis, L. Homo, O. Hamburger, E. Ciaceri, P. Wuilleumier, A. Passerini și A. Piganiol³.

3. Au existat două tentative de a ajunge la o soluție diplomatică, prima, după confruntarea de la Herakleia, a doua după lupta de la Ausculum. W. Judeich a prezentat, în premieră, după știința noastră, această soluție într-un studiu publicat în 1926 iar scenariul său nu a rămas fără ecou: T. Frank, N. Cross, P. Lévêque, P. Garoufalias, E. Will și J. Heurgon s-au pronunțat pentru plasarea negocierilor romano-epirote în două secvențe, după cele două bătălii de la Herakleia și Ausculum⁴.

Diferențele de interpretare derivă din credibilitatea și importanța pe care cercetătorii au acordat-o unei surse, în raport cu celelalte informații literare. D. Kienast a încercat o clasificare a tradițiilor literare relative la negocierile din perioada 280-278 a.Chr. și a identificat trei grupuri de informații, după cum urmează: primul grup, format din Titus Livius și istoricii care au urmat informațiile conținute în opera acestuia, Florus, Cassius Dio, Eutropius și Zonaras; al doilea, care cuprinde pe Dionysios, Plutarch și Appian; grupul numărul trei, compus din relatarea lui Iustinus și informațiile existente în Cicero, *De senectute* 16 și *De officiis* 1.38, despre intervenția lui Appius Claudius în Senat⁵. Compararea acestor surse arată că Plutarch, Appian și Zonaras relatează două misiuni diplomatice ale lui Kineas

² Mommsen, *IR* I, 233-234; Schubert, *Pyrrhus* 176-200; Scullard, *Roman World* 121; Lefkowitz, *Pyrrhus* 154sq. (acceptă, ipotetic, și posibilitatea unei a doua tentative de a negocia, desfășurată înainte de plecarea lui Pyrrhos în Sicilia); Franke, *Pyrrhus* 470-471; Green, *Alexander to Actium* 230; Lomas, *Western Greeks* 54.

³ Niese, *Pyrrhos* 481-507; De Sanctis, *SdR* II, 382-384; Homo, *Italie primitive* 248; Hamburger, *Pyrrhus* 64sq.; E. Ciaceri, *Storia della Magna Grecia* III, Roma 1932, 56; Wuilleumier, *Tarente* 129-130; Passerini, *Sulle trattative* 92-112; Piganiol, *Conquête romaine* 208-209.

⁴ Judeich, *Pyrrhos* 1-18; Frank, *Pyrrhus* 645-649; Cross, *Epirus* 115-120; Lévêque, *Pyrrhos* 341-354, 360-370, 404-418; Garoufalias, *Pyrrhus* 80-88, 95-96, 195-198; E. Will, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.-C.)* I², Nancy 1979, 124-125; Heurgon, *Rise of Rome* 214.

⁵ Kienast, *Pyrrhos* 139-140.

la Roma⁶. Este de presupus că narațiunea integrală a cărții 13 din *Ab urbe condita* a lui Titus Livius, din care nu s-a conservat decât un rezumat, conținea cele două tentative întreprinse de Pyrrhos pentru a ajunge la o înțelegere cu Roma, dat fiind că ele se regăsesc la Zonaras, care, după toate probabilitățile, s-a inspirat din scrierea liviană⁷. Textul lui Dionysios este fragmentat iar firul evenimentelor se întrerupe după ce Pyrrhos, în succesiunea bătăliei de la Ausculum, a eliberat prizonierii romani fără răscumpărare, pentru a-și crea o imagine favorabilă⁸. Posibil, această încercare de corectare a imaginii era o pregătire a călătoriei diplomatice pe care Kineas urma să o efectueze la Roma, acțiune înregistrată în textul pierdut al lui Dionysios.

Diodor și Iustinus înregistrează doar o singură misiune diplomatică a ministrului thessalian la Roma, însă, cronologia celor două narațiuni nu a putut fi stabilită cu certitudine. Diodor 22.6.1-2 menționează o confruntare militară între Pyrrhos și romani, dar fără a preciza dacă este vorba despre ciocnirea de la Herakleia sau bătălia de la Ausculum⁹. După această luptă, potrivit istoricului sicilian, Kineas s-a deplasat la Roma pentru a negocia, încărcat cu daruri pentru persoanele influente din tabăra adversă¹⁰.

Relatarea lui Iustinus s-a dovedit crucială pentru multe din reconstrucțiile propuse de cercetători asupra negocierilor romano-epirote din perioada 280-278 a.Chr¹¹. Chestiunea valorii istorice a acestui text și validitatea reperelor cronologice pe care le conține, devin, în această situație, o problemă esențială. B. Niese a considerat că, spre diferență de celelalte surse, versiunea Trogus Pompeius-Iustinus are la bază surse pur hellene, deci este mai credibilă decât relatările preluate din surse romane sau narațiunile care mixează informații analistice și grecești.

⁶ Plutarch, *Pyrrhos* 21.3-4 plasează cea de-a doua ambasadă a lui Kineas între bătălia de la Herakleia și cea de la Ausculum, dar, probabil, biograful din Chaironeia nu a intenționat să respecte strict ordinea cronologică a evenimentelor. Tentativa de asasinat asupra lui Pyrrhos este încadrată cronologic de Plutarch prin sintagma "când Fabricius era consul", ceea ce indică anul 278 a.Chr. Evenimentul este însă așezat, în narațiunea lui Plutarch, înainte de confruntarea de la Ausculum (Plutarch, *Pyrrhos* 21.1-2; cf. Lefkowitz, *Pyrrhus* 149; Garoufalas, *Pyrrhus* 196); Appian și Zonaras plasează o misiune după Herakleia și cea de-a doua după Ausculum.

⁷ Pentru sursele lui Zonaras, v. Lévêque, *Pyrrhos* 72-73; Florus și Eutropius au abreviat materia liviană, din păcate, într-o manieră foarte rarefiată; ambii înregistrează doar o singură misiune diplomatică a lui Kineas la Roma (Florus 1.13.15-16; Eutropius 2.12.4).

⁸ Dionysios 20.6.2.

⁹ Niese, *Pyrrhos* 481sq.: Diodor se referă la bătălia de la Ausculum.

¹⁰ Diodor 22.6.3.

¹¹ Cf. Niese, *Pyrrhos* 481sq.; Homo, *Italie primitive* 248; Wuilleumier, *Tarente* 129-130; Cross, *Epirus* 115-120; Passerini, *Sulle trattative* 92sq.; Scullard, *Roman World* 121; Lefkowitz, *Pyrrhus* 154sq. etc.

Analiza câtorva paragrafe din relatarea lui Iustinus poate conduce însă la o concluzie opusă. Rezultatul confruntării de la Herakleia este raportat ca un succes al lui Pyrrhos dar romanii au fost în avantaj până când regele a introdus elefanții în luptă. Cursul bătăliei, așa cum este surprins de Iustinus, trimite cu gândul mai degrabă la o sursă analitică ce s-a străduit să arate că romanii nu au fost cu nimic inferiori adversarilor dar au clacat în momentul ciocnirii cu puternicele animale, pe care nu au știut cum să le combată¹².

Un alt caz analizat eronat de B. Niese este cel al negocierilor Fabricius-Pyrrhos și vizita amiralului cartaginez Magon la Roma. În viziunea lui Iustinus, Magon a sosit în Italia pentru a determina continuarea campaniei lui Pyrrhos împotriva Romei și pentru a-l împiedica să debarce în Sicilia¹³. Eșuând în pertractările sale cu romanii, el s-a deplasat la Pyrrhos cu intenția declarată de a media pacea acestuia cu Roma. În realitate însă, cu o perfidie specifică punilor, amiralul Magon dorea să afle planurile epirotului în legătură cu Sicilia¹⁴. Tabloul negativ conturat asupra lui Magon în cursul vizitei sale italice indică, drept sursă de inspirație a versiunii Trogus Pompeius-Iustinus, o relatare proromană și anticartagineză și nu o sursă hellenă, cum a propus istoricul german¹⁵.

Cronologia capitolelor 18.1 și 18.2 din rezumatul lui Iustinus a fost contestată, pe bună dreptate, de o parte a cercetătorilor. Relatând luptele de la Herakleia și Ausculum, istoricul nostru le separă temporal prin sintagma *interiectis deinde diebus* (la câteva zile), ceea ce este total eronat, având în vedere că a trecut aproximativ un an între prima bătălie susținută de Pyrrhos împotriva legiunilor romane, în 280 a.Chr., și cea de-a doua confruntare, din 279 a.Chr.¹⁶. Sosirea lui Magon la Roma este plasată cronologic prin cuvântul *interea*, care, raportat la paragraful anterior, indică o simultaneitate între negocierile romano-punice și bătălia de la Ausculum¹⁷, aranjare cu șanse minime de a fi reală.

Ținând cont de observațiile de mai sus, suntem înclinați să-i dăm dreptate lui P. Lévêque, care aprecia versiunea lui Iustinus drept o trunchiere

¹² Iustinus 18.1.6; cf. Lévêque, *Pyrrhos* 362: Kineas a mers la Roma, potrivit lui Iustinus 18.2.7, cu daruri pe care romanii nu le-au acceptat, atitudine care pare a indica, de asemenea, o sursă analitică, v. și Lefkowitz, *Pyrrhus* 153.

¹³ Iustinus 18.2.5: *Nam Romanis eadem causa mittendi auxilia Karthaginensibus fuerat, ut Romano bello, ne in Siciliam transire posset, Pyrrus in Italiam detineretur.*

¹⁴ Iustinus 18.2.4-5: *Sed Mago, Punico ingenio, post paucos dies, tacitus, quasi pacificator Karthaginensium, Pyrrum adiit speculaturus consilia eius de Sicilia, quo eum accessi fama erat.*

¹⁵ Cf. Nenci, *Pirro* 160; idem, *Trattato romano-cartaginese* 281; Wuilleumier, *Tarente* 130; Scardigli, *Trattati romano-cartaginesi* 171.

¹⁶ Iustinus 18.1.11.

¹⁷ Iustinus 18.2.1.

nefericită a relatării mult mai detaliate a lui Trogus Pompeius, în care epitomatorul a amalgamat elemente din negocierile desfășurate în 280, după Herakleia, cu fapte din cea de-a doua rundă de tratative, purtată după lupta de la Ausculum¹⁸. Nici cronologia lui Iustinus nu prezintă indicii valide, deoarece autorul a grupat materia tematic, bătăliile în paragraful 18.1 și negocierile romano-epirote-cartagineze în capitolul următor, 18.2¹⁹.

În concluzie, relatarea lui Iustinus este cel puțin la fel de confuză și controversată ca și celelalte care ne stau la dispoziție pentru refacerea scenariului contactelor diplomatice între Roma și Pyrrhos în timpul prezenței acestuia în Italia²⁰. În ciuda opiniilor unor reputați cercetători, ea nu poate fi privilegiată în raport cu celelalte versiuni, care, în contrast cu Iustinus, relatează două contacte diplomatice între Pyrrhos și Roma.

Aranjarea judicioasă a informațiilor existente în diverse surse este condiționată de receptarea corectă a contextului în care s-au desfășurat contactele diplomatice.

Bătălia de la Herakleia a avut un deznodământ diferit de la sursă la sursă: Polybios 18.28.10 afirmă că Pyrrhos nu i-a putut înfrânge niciodată pe romani, Orosius 4.1.11 înregistrează 14.880 de infanteriști și 246 de cavaleri ca pierderi ale romanilor în timp ce Plutarch 17.7, extrăgând informațiile din lucrarea lui Hieronymos, menționează 7.000 de soldați romani căzuți în bătălie și 4.000 de epiroți care au împărțit aceeași soartă. Sursele folosite de

¹⁸ Despre trunchierea relatării lui Trogus Pompeius și erorile cronologice rezultate, cf. V. La Bua, *Pirro in Pompeo Trogo – Iustino, Scritti storico-epigrafici in memoria di M. Zambelli*, Macerata 1978, 186-187; Lévêque, *Pyrrhos* 363-364, 369: "Justin, rhapsode maladroit, il a tout bonnement cousu bout à bout les événements de 280-279 et de 279-278 en une vue synthétique grossièrement superficielle et que nous ne pouvons pas plus utiliser pour les pourparlers consécutifs à Ausculum que pour ceux de l'année précédente"; probabil, negocierile în triumfi romano-epirote-punice s-au desfășurat după Ausculum (Iustinus 18.2.1-7), în timp ce intervenția lui App. Claudius Caecus (Iustinus 18.2.10) trebuie raportată, așa cum fac celelalte surse, la tratativele purtate după bătălia de la Herakleia.

¹⁹ Cross, *Epirus* 117; Lefkowitz, *Pyrrhus* 163.

²⁰ Niese, *Pyrrhos* 497 a încercat să confirme cronologia negocierilor, furnizată de Iustinus, prin Diodor 22.6.3, care amintește o bătălie presupusă de istoricul german a fi cea de la Ausculum. Procedeu trasează însă un cerc vicios, pentru că, așa cum observa Hamburger, *Pyrrhus* 48-49, B. Niese confirmă pe Iustinus prin Diodor și apoi argumentează textul istoricului sicilian prin relatarea primului. Un alt paragraf deosebit de controversat este Cicero, *De senectute* 16 care plasează discursul furibund al lui App. Claudius în Senat *septimo decimo anno post alterum consulatum* (în al 17-lea an de la ultimul său consulat, pe care l-a deținut în 296). Niese a fost tentat să demonstreze că Cicero a folosit aici numeralul ordinal cu o valoare cardinală, aliniind mențiunea ciceroniană cu cele din Iustinus și Diodor. De fapt, trebuie să privim cu toată prudența un text care denotă mai mult un caracter filosofic decât istoric, fiind, de altfel, conceput la aproximativ 200 de ani de la evenimentul relatat, după surse rămase încă obscure (v. Hamburger, *Pyrrhus* 50; Lévêque, *Pyrrhos* 362-363).

Orosius sunt de inspirație analitică iar cifrele au fost probabil augmentate pentru a conferi înfrângerii romane un grad suplimentar de dramatism. Dintre variantele avute la dispoziție, cea mai credibilă este descrierea lui Plutarch, preluată de la Hieronymos care a consultat, probabil, memoriile de campanie redactate de Pyrrhos însuși²¹.

Consulul P. Valerius Laevinus, în urma înfrângerii suferite, a fost nevoit să abandoneze tabăra și s-a retras la Venusia pentru a-și reorganiza trupele. Detașamentele bruttienilor, samniților și lucanienilor nu au mai putut fi împiedicate să facă joncțiunea cu armata epirotă²² iar cetățile hellene din sudul Italiei, adaptându-se noii situații, au trădat cauza romană. Krotona a intrat în alianță cu Pyrrhos iar Lokroi a predat regelui garnizoana romană staționată în cetate²³. La Rhegion, corpul campanian trimis pentru a proteja orașul, motivând existența unor contacte între cetățeni și Pyrrhos, a exterminat populația reușind să mențină orașul în tabăra Romei²⁴. Din punct de vedere strategic, eșecul de la Herakleia a cauzat, pentru romani, pierderea majorității pozițiilor deținute anterior în sudul peninsulei italiice.

Pyrrhos a interpretat probabil situația în maniera războaielor desfășurate în lumea hellenistică, unde bătăliile de la Ipsos sau Kurupedion s-au dovedit decisive pentru soarta campaniilor²⁵. Regele era învingător, deținea comanda unei coaliții redutabile și, în aceste condiții, a crezut că poate ajunge la un aranjament cu Roma, în termeni care să îi favorizeze planurile sale în Occident.

Din păcate, sursele amalgamează misiunea diplomatică a lui Kineas, trimis la Roma pentru negocieri, cu o altă ambasadă, cea a lui Fabricius, acreditată pe lângă dinastul epirot cu scopul de a discuta soarta prizonierilor romani capturați în ciocnirea de la Herakleia²⁶.

Plutarch 18-20 și Appian, *Samn.* 10 înregistrează întâi inițiativa diplomatică a lui Pyrrhos și apoi încercarea lui Fabricius de a obține elibe-

²¹ Lévêque, *Pyrrhos* 328, Scullard, *Roman World* 120, Homo, *Italie primitive* 246, Mommsen, *IR I*, 233, Frank, *Pyrrhus* 645, Franke, *Pyrrhus* 468, Piganiol, *Conquête romaine* 208 au acceptat bilanțul lui Plutarch.

²² Plutarch, *Pyrrhos* 17.10, Eutropius 2.12.1.

²³ Krotona: Zonaras 8.6 – în 277 era de partea lui Pyrrhos; Lokroi: Iustinus 18.1.9.

²⁴ Livius *per.* 12, 28.28; Dionysios 20.4.3-7; Appian, *Samn.* 9.1; Diodor 22.1.2; Cassius Dio 9.40.7-10; Orosius 4.3.4; J. Beloch, *Zur Geschichte des Pyrrischen Krieges*, Klio 1 (1901) 284sq.: garnizoana campaniană a acționat la ordinul Senatului, pentru a preveni dezertarea orașului din tabăra romanilor (reconstrucție acceptată de Judeich, *Pyrrhos* 6, Cross, *Epirus* 72, 76. n.2, Lévêque, *Pyrrhos* 330, Kienast, *Pyrrhos* 138, Frank, *Pyrrhus* 645, Hamburger, *Pyrrhus* 99-100); pentru diverse ipoteze, v. Lévêque, *Pyrrhos* 330, 419, Scardigli, *Trattati romano-cartaginesi* 178-179.

²⁵ Lévêque, *Pyrrhos* 346.

²⁶ Eutropius 2.11.2 înregistrează 1.800 de prizonieri romani.

rarea prizonierilor romani. Dionysios 19.13-18 însă, Titus Livius *per.* 13, Florus 1.13.15-16, Zonaras 8.4, Iustinus 18.1.10 și Eutropius 2.12-13 prezintă evenimentele în ordine inversă, plasând misiunea lui Fabricius sau eliberarea prizonierilor romani înainte de călătoria lui Kineas la Roma²⁷.

W. Judeich a considerat că evenimentele au evoluat în ordinea expusă de Plutarch și Appian, argumentând în modul următor: dacă vizita lui Fabricius ar fi precedat călătoria lui Kineas, refuzul legatului roman de a primi cadourile regelui l-ar fi pus pe acesta în gardă și nu și-ar mai fi trimis ministrul la Roma cu daruri²⁸. Opțiunea savantului german este însă vulnerabilă în câteva puncte. În primul rând, așa cum obiecta A. Passerini, raționamentul lui W. Judeich poate fi folosit pentru a demonstra contrariul. Kineas putea constata lipsa de receptivitate a oamenilor politici romani la cadourile sale în cursul călătoriei la Roma, și, în această situație, tentativa lui Pyrrhos de a-i oferi lui Fabricius daruri este lipsită de sens²⁹. În al doilea rând, întâlnirea dintre Fabricius și dinastul epirot este brăzdată, în majoritatea relatărilor, de anecdote și pilde menite a demonstra virtuțile romanului care a rezistat la toate ofertele tentante avansate de rege³⁰. Sursa acestor întâmplări este, în mod evident, tradiția analistică romană patriotică.

De altfel, cursul logic al unor situații asemănătoare ne determină să acceptăm ordinea propusă de Titus Livius, Dionysios, Florus, Zonaras, Eutropius și Iustinus. Așa cum remarcă Mary Lefkowitz, în timpul războiului hannibalic, sursele atestă efectuarea schimbului de prizonieri imediat după confruntarea de la Cannae, și, probabil, lucrurile s-au petrecut într-o manieră similară în cazul relațiilor lui Pyrrhos cu Roma³¹, la scurt timp după bătălia de la Herakleia³². Analistică romană, a cărei influență este evidentă în relatările lui Plutarch și Appian, a inversat ordinea faptelor pentru a atribui

²⁷ Dionysios 19.18, Zonaras 8.4, Eutropius 2.12.2: eliberarea prizonierilor s-a făcut fără răscumpărare, în urma dialogului dintre Pyrrhos și Fabricius; Livius *per.* 13, Florus 1.13.15 amintesc doar eliberarea captivilor romani fără nici un preț.

²⁸ Judeich, *Pyrrhos* 12; aceeași ordine a evenimentelor presupusă și de Mommsen, *IR I*, 235, Hamburger, *Pyrrhus* 45, Frank, *Pyrrhus* 646-647, Garoufalas, *Pyrrhus* 80-88, 196-197, Franke, *Pyrrhus* 470.

²⁹ Passerini, *Sulle trattative* 92 n. 5.

³⁰ Cf. Plutarch, *Pyrrhos* 20.1-5, Appian, *Samn.* 10.4-5, Dionysios 19.14-18, Zonaras 8.4; Lévêque, *Pyrrhos* 341: "L'envoi de Fabricius a permis aux annalistes de broser le portrait d'un vieux Romain impavide et incorruptible, sans peur comme sans reproche, soucieux uniquement des intérêts de sa patrie".

³¹ Lefkowitz, *Pyrrhus* 154.

³² Dionysios 19.18.8: Pyrrhos a eliberat prizonierii gratuit, după discuția cu Fabricius, în timpul marșului spre Roma; succesiunea misiunea lui Fabricius – deplasarea lui Kineas la Roma este acceptată de Schubert, *Pyrrhus* 190, Kienast, *Pyrrhos* 142, Lefkowitz, *Pyrrhus* 154sq., Lévêque, *Pyrrhos* 341-344, Cross, *Epirus* 118, Scullard, *Roman World* 121.

regelui, în ciuda victoriei sale, prima mișcare diplomatică³³. Pe scurt, deși triumfător pe câmpul de luptă, Pyrrhos era dispus să ceară pace de la cei pe care i-a înfrânt.

Plutarch, Appian, Dionysios și Zonaras notează că Pyrrhos, după întâlnirea cu Fabricius, în care delegatul roman și-a demonstrat pe deplin calitățile și patriotismul, a eliberat prizonierii fără a pretinde nimic în schimb iar Titus Livius, Florus, Eutropius și Iustinus, care nu menționează misiunea lui Fabricius, relatează același lucru. Efectul acestor relatări, inspirate de analistica romană, este propagandistic, arătând, în cazul primului grup de autori amintit mai sus, impresia teribilă pe care atitudinea lui Fabricius a produs-o asupra lui Pyrrhos. Cea de-a doua serie de istorici a crezut, probabil, că regele a fost determinat să elibereze captivii romani datorită comportamentului curajos pe care aceștia l-au probat în bătălia de la Herakleia. Dincolo de aceste justificări naive, ar trebui poate să vedem, în gestul epirotului, intenția de a-și pregăti intervenția diplomatică la Roma printr-un act de bunăvoință menit a impresiona Senatul³⁴.

Delegația care l-a vizitat pe Pyrrhos, imediat după confruntarea de la Herakleia, alcătuită din trei consulari, C. Fabricius Luscinus (*cos.* 282), L. Aemilius Barbula (*cos.* 281) și P. Cornelius Dolabella (*cos.* 283)³⁵, a avut, după toate probabilitățile, competențele limitate strict la negocierea soartei prizonierilor romani. Toate încercările regelui de a aduce în discuție chestiunea unui aranjament diplomatic romano-epirot s-au prăbușit, deoarece pleni-

³³ Cross, *Epirus* 116; Lévêque, *Pyrrhos* 367. Atât Plutarch, *Pyrrhos* 20.1-4 cât și Appian, *Samn.* 10.5 menționează eliberarea prizonierilor romani pentru a petrece acasă sărbătoarea Saturnaliilor, în schimbul promisiunii că se vor întoarce dacă Senatul va respinge pacea; așa cum observa Cross, *Epirus* 116, relatările celor doi conțin o contradicție majoră, deoarece, anterior, cei doi autori descriu modul cum Senatul a respins oferta de pace avansată de Kineas (Plutarch, *Pyrrhos* 18-19, Appian, *Samn.* 10.1-2).

³⁴ După Zonaras 8.4, în consiliul regal, Milon, locotenentul lui Pyrrhos, a cerut reținerea prizonierilor, în timp ce Kineas a propus eliberarea lor; Iustinus 18.1.10: Pyrrhos a eliberat 200 de prizonieri pentru ca romanii să-i cunoască generozitatea; cf. Lévêque, *Pyrrhos* 343-344, Lefkowitz, *Pyrrhus* 158. Eliberarea prizonierilor pentru Saturnalii, cu promisiunea că se vor întoarce dacă nu se va ajunge la o soluție diplomatică, este doar o invenție analistică destinată glorificării eroismului colectiv, care anticipează sacrificiul individual al lui Regulus, capturat de cartaginezi în dezastruoasa campanie romană în Africa, din 256-255 a.Chr. (v. Lévêque, *Pyrrhos* 343); Wuilleumier, *Tarente* 128, consideră mențiunea Saturnaliilor un element prețios pentru datare. Probabil, nu toți prizonierii romani și-au câștigat libertatea după Herakleia, P. Lévêque presupunând că Pyrrhos a trimis Romei doar cei 200 de soldați care au alcătuit garnizoana de la Lokroi (*ibidem* 344).

³⁵ Dionysios 19.13.1.

potențiarilor Romei au declinat orice răspundere pentru negocierea păcii³⁶. În această situație, Pyrrhos trebuia să acționeze direct la Roma.

Misiunea lui Kineas a fost pregătită după toate uzanțele diplomației lumii hellene. Thessalianul a vizitat în particular oamenii politici influenți de la Roma³⁷ și nu a ezitat să le împartă cadouri³⁸. În timp ce în oraș ministrul regelui încerca să-și pregătească terenul prin manevre de culise pentru discuțiile decisive din Senat, armata epirotă și trupele aliate au înaintat spre Roma, pentru a forța o decizie diplomatică³⁹. Ofensiva lui Pyrrhos s-a oprit aproape de porțile Romei, la Anagnia⁴⁰ sau Praeneste⁴¹.

Condițiile prezentate de Pyrrhos, prin intermediul lui Kineas, în fața Senatului Roman sunt înregistrate diferit de sursele literare antice. Potrivit lui Plutarch, *Pyrrhos* 18.6, Kineas a solicitat garantarea securității Tarentului și prietenia Romei, oferind, în schimb, ajutor pentru cucerirea Italiei și eliberarea prizonierilor fără răscumpărare. În relatarea lui Appian, *Samn.* 10.1, Kineas a oferit pace și un tratat de prietenie, solicitând însă autonomia și libertatea hellenilor din sudul Italiei, precum și returnarea teritoriilor anexate de romani de la samniți, lucanieni, daunieni și bruttieni. Eutropius 2.12.4 a reținut cererea lui Pyrrhos de a păstra tot ceea ce a cucerit în Italia, după Cassius Dio 9.40.32-33 și Zonaras 8.4 ministrul thessalian a cerut doar prietenia și alianța Romei iar în scurta narațiune a lui Florus solia epirotă avea misiunea de a obține un tratat și prietenia adversarului (1.13.15).

Toate aceste versiuni provin, probabil, din surse analistice, care s-au străduit să demonstreze că Pyrrhos, deși învingător, impresionat de virtuțile adversarului, a cerut pace. Versiunea cea mai grav afectată de distorsiunile propagandei romane este, fără îndoială, cea conservată la Cassius Dio și Zonaras, unde Pyrrhos se arată onorat chiar și numai de un simplu tratat de

³⁶ Plutarch, *Pyrrhos* 20.1-5; Appian, *Samn.* 10.4-5; Dionysios 19.14-18, în special 19.17.1-2; Zonaras 8.4.

³⁷ Plinius, *NH* 18.3.

³⁸ Plutarch, *Pyrrhos* 18.3, Diodor 22.6.3, Iustinus 18.2.7, Appian, *Samn.* 11.3-4 raportează cadourile la cea de-a doua călătorie a lui Kineas la Roma; Zonaras 8.4: mulți romani influenți au fost câștigați de partea dinastului epirot.

³⁹ Plutarch, *Pyrrhos* 17.9; Dionysios 19.13.1; Appian, *Samn.* 10.10; Cassius Dio 9.40.27; Zonaras 8.4; Livius *per.* 13; Iustinus 18.1.8; Florus 1.13; Eutropius 2.12.1; Lévêque, *Pyrrhos* 337: "...surtout faciliter les négociations que le roi avait entreprises, en créant un choc psychologique dans une Rome déjà démoralisée par sa défaite et à qui l'approche de l'ennemi montrerait qu'il était temps d'entrer en composition"; cf. Garoufalas, *Pyrrhus* 79, Homo, *Italie primitive* 247, Scullard, *Roman World* 121: Pyrrhos s-a îndreptat spre Roma pentru a determina dezagregarea confederației romane; Mommsen, *IR* I, 234 a plasat avansul spre Roma după eșecul tratativelor purtate de Kineas.

⁴⁰ Plutarch, *Pyrrhos* 17; Appian, *Samn.* 10.

⁴¹ Florus 1.13.7; Eutropius 2.12.

prietenie și alianță, dacă Roma va decide să îl accepte. În fapt, credem că trebuie să ne concentrăm atenția, așa cum au făcut cei mai mulți cercetători înaintea noastră, asupra clauzelor înregistrate de Appian⁴². Deși ele denotă o filieră proromană, totuși, par a fi în concordanță cu realitatea. Pyrrhos obținuse o victorie scump plătită de romani, controla sudul Italiei iar trupele sale se aflau la câțiva kilometri distanță de Roma. În această situație, epirotul nu avea motive să cerșească un aranjament, ci se credea în măsură să își impună propriile condiții⁴³.

Am demonstrat într-un articol anterior că termenii pactului propus de Pyrrhos după confruntarea de la Herakleia ar putea fi similari cu cererile pe care regele le-a avansat consulului P. Valerius Laevinus înainte de aceeași bătălie⁴⁴. Politica lui Pyrrhos în Italia prezintă aspecte de continuitate și, probabil, el a avut în minte, după ce i-a înfrânt pe romani în vara anului 280 a.Chr., același plan privind restructurarea raporturilor de forță în sudul Italiei, pe care l-a conceput în momentul când a debarcat în peninsula sau chiar mai devreme. Cetățile hellene din extremitatea de sud a peninsulei urmau să fie integrate regatului său occidental, în timp ce samniții, lucanienii și bruttienii urmau să-și mențină existența politică sub forma unor confederații aflate sub protecția regelui Epirului. Acestor alcătuiri politice italice le era destinat rolul de cordon sanitar între zona de influență romană și limitele domeniului occidental al lui Pyrrhos⁴⁵. Dacă avem în vedere aceste deziderate, putem înțelege într-o manieră satisfăcătoare condițiile prezentate de Kineas Sena-

⁴² Mommsen, *IR I*, 233; Lévêque, *Pyrrhos* 349; Garoufalas, *Pyrrhus* 80; Schubert, *Pyrrhus* 187; Lefkowitz, *Pyrrhus* 158; Frank, *Pyrrhus* 646; Franke, *Pyrrhus* 470; Scullard, *Roman World* 121; Lomas, *Western Greeks* 54; Cross, *Epirus* 73, 119: Pyrrhos a cerut și evacuarea Campaniei; Green, *Alexander to Actium* 230: regele a solicitat, în maniera hellenistică uzuală, partajarea Italiei.

⁴³ Lévêque, *Pyrrhos* 350: "Vainqueur dans une grande bataille rangée, rallié par de nombreux Italiens qui volaient au secours de sa victoire, marchant sur Rome dans une course intrépride, Pyrrhos était en droit de poser ses conditions".

⁴⁴ D. Nedu, *Roma și Pyrrhos. I. Negocierile de la Herakleia, 280 a.Chr.*, *Analele Universității "Dunărea de Jos" Galați – Istorie*, 3 (2004) 19-30.

⁴⁵ Mommsen, *IR I*, 233: "Spera că, sub impresia grandioasei bătălii, putea obține de la Roma libertatea cetăților grecești din Italia și că între acestea și Roma s-ar putea forma un număr de state de rangul al doilea și al treilea, aliate și tributare noii puteri grecești Cu toate că un al doilea război cu Roma putea fi cu greu evitat, era totuși mai de dorit ca acesta să înceapă numai atunci când elenii occidentului ar fi fost uniți sub un singur stăpân, când Sicilia ar fi fost ocupată, poate după ce ar fi fost cucerită Africa"; cf. și Lévêque, *Pyrrhos* 350, Lomas, *Western Greeks* 54.

tului Roman și pe care, Appian, fără dubii, le-a înregistrat în versiunea cea mai credibilă⁴⁶.

Nu s-a conservat, din păcate, nici o relatare detaliată a reacțiilor pe care le-au stârnit în Senat condițiile lui Kineas. În schimb, toate sursele disponibile menționează intervenția incandescentă a lui Appius Claudius, fost censor și consul de două ori, bătrân și orb, care a determinat pe membrii curiei să respingă oferta de pace⁴⁷.

Numeroase scenarii au fost construite, în istoriografia modernă, pentru a explica atitudinea celebrului censor și pentru a măsura efectul pe care discursul său l-a avut asupra Senatului. Th. Mommsen, analizând negocierile purtate de Kineas la Roma după victoria de la Herakleia, aprecia că în Senat existau persoane înclinate spre un aranjament cu Pyrrhos, dar intervenția lui Claudius a năruit orice tentativă de a încheia pace⁴⁸.

Alți istorici au conturat perspective mai complexe, conectând reacția lui Appius Claudius împotriva tratatelor cu apartenența sa la unul dintre grupurile politice romane individualizate la începutul sec. III a.Chr. T. Frank, în celebra sa lucrare dedicată imperialismului roman, l-a asociat pe Claudius cu interesele senatorilor noi, de origine plebeeană, pătrunși recent în Senat. În prima jumătate a secolului III, corpul senatorial era scindat, potrivit opiniei lui T. Frank, în două grupuri cu orientări politice contrarii: vechea aristocrație senatorială, susținută de păturile țărănești, dorea pace și, în consecință, dezagrea expansiunea spre sudul Italiei; oamenii noi din viața politică romană, precum Fabricius, reprezentau plebea urbană pentru care războiul în sudul peninsulei putea aduce numeroase beneficii economice, pradă de război și distribuții de pământ. În viziunea acestora, marșul spre sud era inevitabil și necesar. După înfrângerea de la Herakleia, în aceste condiții, exista în Senat un numeros grup aristocratic care dorea stoparea unui război inițiat de liderii plebeilor⁴⁹. Pe baza acestui raționament, App. Claudius, care s-a opus păcii

⁴⁶ Hamburger, *Pyrrhus* 54, n.3, Homo, *Italie primitive* 247, Willeumier, *Tarente* 129 au raportat condițiile enunțate de Appian, *Samn.* 10.1 la negocierile din toamna lui 279 a.Chr., singurele, de altfel, pe care le acceptă.

⁴⁷ Plutarch, *Pyrrhos* 18-19; Appian, *Samn.* 10.2; Livius *per.* 13; Florus 1.13.20; Iustinus 18.2.10; Zonaras 8.4.11; Eutropius 2.13; Valerius Maximus 8.13.5; Cicero, *De senectute* 16.

⁴⁸ Mommsen, *IR* I, 234.

⁴⁹ Frank, *Roman Imperialism*, New York 1914, 60sq.; idem, *Pyrrhus* 641sq.: decizia de a interveni la Thurioi, în 282 a.Chr., a fost impusă de liderii plebeilor, C. Fabricius Luscinus și M'. Curius Dentatus, în alianță cu App. Claudius Caecus, în pofida opoziției majorității senatoriale; Scullard, *Roman World* 119, Lefkowitz, *Pyrrhus* 157, E. Salmon, *Samnium and the Samnites*, Cambridge 1967, 281-282 au acceptat ipoteza lui T. Frank.

cu regele Epirului, a fost alăturat, de T. Frank, partidei democratice conduse de C. Fabricius Luscinus și M'. Curius Dentatus⁵⁰.

Concluziile istoricului american au fost contestate însă de A. Passerini, care a asociat pe App. Claudius cu grupurile aristocratice tradiționale din Senat, care aveau drept obiectiv esențial în politica externă expansiunea spre sudul Italiei. Familiile de origine plebeeană, pătrunse în rândurile Senatului la începutul secolului III a.Chr., intenționau, în ipoteza lui Passerini, să canalizeze expansiunea romană spre câmpiile fertile din Valea Padului⁵¹.

Tradiția literară relativă la istoria Romei la sfârșitul secolului IV și începutul celui de-al III-lea a.Chr. nu conține însă evidențe satisfăcătoare pentru nici una dintre cele două presupuse diviziuni în cadrul politicii externe romane. Mai probabil, marile figuri ale aristocrației tradiționale și politicienii plebei s-au aliat și s-au regrupat în funcție de interesele de moment fără a constitui partide politice omogene cu obiective fixate pe termen lung. Constructorul șoselei *Via Appia* poate avea numeroase legături cu marile familii aristocratice campaniene, așa cum, de altfel, putem presupune că întrețineau și alți membri ai clasei politice romane. Aceste contacte nu credem că îl fac părtaș la acțiunile grupării democratice, orientată politic spre sud, în viziunea lui T. Frank, dar nici nu îl pot situa în cercul aristocrației tradiționale, care, în teoria lui A. Passerini, dorea expansiunea spre zonele meridionale ale Italiei. Evitând ipotezele riscante privind politica de partid a senatorilor romani, probabil A. Garzetti a avut dreptate când a considerat atitudinea lui App. Claudius doar o dovadă de clarviziune politică⁵².

Senatul Roman a perceput, de asemenea, la adevărata lor valoare implicațiile termenilor pe care ministrul lui Pyrrhos i-a propus ca bază de negociere. Returnarea teritoriilor cucerite de la samniți presupunea evacuarea celor trei colonii întemeiate la Fregellae (328/7 a.Chr.), Luceria (315/4

⁵⁰ Frank, *Roman Imperialism* 63; idem, *Pyrrhus* 646-647; Hamburger, *Pyrrhus* 58; Lefkowitz, *Pyrrhus* 157: "... at this time the Romans were not particularly interested in expanding to the south, but rather in consolidating their gains in central Italy. Perhaps, therefore, as Tenney Frank suggests, the Senate was eager to put an end to this dangerous, somewhat imperialistic war against Tarentum and her allies, in which Rome had been involved by the popular party".

⁵¹ Passerini, *Sulle trattative* 106-110; opinie acceptată de Lévêque, *Pyrrhos* 308-309, 353.

⁵² A. Garzetti, *Appio Claudio Cieco nella storia del suo tempo*, Athenaeum 27 (1947) 219-222; interesul său pentru sudul Italiei, în opinia lui E. Staveley, *The Political Aims of Ap. Claudius Caecus*, *Historia* 8 (1959) 418-433, Kienast, *Pyrrhos* 143, Franke, *Pyrrhus* 471 și Lomas, *Western Greeks* 54, a determinat intervenția lui App. Claudius Caecus în Senat; Lévêque, *Pyrrhos* 354: motivele care au generat reacția lui Caecus au putut fi și de ordin emoțional, justificabile prin vârsta sa înaintată.

a.Chr.) și Venusia (291 a.Chr.)⁵³, bastioane vitale pentru controlul roman în zona centrală a Italiei și puncte esențiale pentru extinderea dominației Romei spre extremitatea sudică a peninsulei⁵⁴. Eforturile depuse timp trei decenii în crâncenele războaie cu samniții erau practic anulate de termenii duri care însoțeau propunerea de pace a lui Pyrrhos⁵⁵. Pe ruinele dominației romane urmau să se consolideze, sub protectoratul dinastului epirot, confederațiile samnite, lucaniene și bruttiene, în timp ce polisurile hellene din sudul italic ar fi devenit un apendice al imperiului sicilian, care, așa cum am arătat mai sus, era obiectivul fundamental al expediției lui Pyrrhos⁵⁶. În liniile sale esențiale, perspectiva era, în opinia noastră, prea sumbră și cu implicații prea grave pentru echilibrul de forțe din Italia ca Senatul să poată fi de acord cu propunerile lui Kineas⁵⁷.

În toamna anului 280 a.Chr. Roma nu se afla în pragul dezastrului, așa cum s-a presupus, uneori, fără argumente solide⁵⁸. Laevinus, după ce și-a reorganizat trupele la Venusia, s-a retras spre nord-vest și a reușit să trimită garnizoane la Capua și Neapolis pentru a evita defecțiunea acestor cetăți⁵⁹. Datorită acțiunii consulului, cele mai importante centre din Campania au rămas, în continuare, sub control roman iar comunitățile latine, în ciuda avansului amenințător al trupelor epirote spre Roma, au refuzat să adere la

⁵³ Fregellae: Livius 8.22.2; Luceria: Titus Livius 9.26.1, Diodor 19.72.8, Velleius Paterculus 1.14.4; Venusia: Velleius Paterculus 1.14.6; Dionysios 18.5; pentru importanța strategică a acestor colonii, v. E. Salmon, *Roman Colonization under the Republic*, New York 1970, 57-58, 60.

⁵⁴ Mommsen, *IR I*, 233; Frank, *Pyrrhus* 646; Franke, *Pyrrhus* 470; Green, *Alexander to Actium* 230.

⁵⁵ Lévêque, *Pyrrhos* 350.

⁵⁶ Inspirat, Green, *Alexander to Actium* 230: App. Claudius Caecus a înțeles imensul potențial pe care sudul Italiei îl putea oferi regelui epirot.

⁵⁷ Mommsen, *IR I*, 233: unii senatori erau înclinați să accepte condițiile oferite de Kineas; Lévêque, *Pyrrhos* 351: majoritatea membrilor Senatului dorea să încheie pace; Scullard, *Roman World* 121: o parte din politicienii romani era dispusă la un tratat cu Pyrrhos, dar intervenția lui App. Claudius a fost decisivă; Frank, *Pyrrhus* 646: vechea aristocrație era dispusă la negocieri, dar nu putea accepta evacuarea pozițiilor din Samnium; Franke, *Pyrrhus* 471: Senatul dorea pacea cu regele epirot; Lomas, *Western Greeks* 54: membrii curiei erau gata să accepte termenii lui Kineas.

⁵⁸ Lévêque, *Pyrrhos* 351: senatorii erau îngrijorați de perspectivele campaniei din 279, care se anunța mult mai dificilă, deoarece samniții, lucanienii și bruttienii au îngroșat rândurile armatei lui Pyrrhos; Lomas, *Western Greeks* 54: "The strength of Pyrrhus' position in relation to Rome can be gauged by the inclination of the Senate to accept these terms, despite the considerable loss of territory involved and the threat of a strong Tarentine power block in southern Italy, not to mention a Samnite resurgence".

⁵⁹ Zonaras 8.4; cf. Mommsen, *IR I*, 234, Wuilleumier, *Tarente* 118, Frank, *Pyrrhus* 646, Garoufalas, *Pyrrhos* 83, Franke, *Pyrrhus* 470, Scullard, *Roman World* 121, Lomas, *Western Greeks* 54.

cauza lui Pyrrhos⁶⁰. Probabil, în timpul negocierilor cu ambasadorul thessalian, Ti. Coruncanius, al doilea consul al anului 280 a.Chr., a încheiat pace cu etruscii de la Vulcii și Volsinii iar legiunile dislocate în nord s-au deplasat rapid spre Roma pentru a participa la defensivă cetății⁶¹.

În termeni militari, situația Romei, în toamna lui 280 a.Chr., nu echivala deloc cu un dezastru: armata lui Laevinus, reorganizată și reînprospătată cu detașamentul lui Aemilius Barbula, staționa în Campania, o diviziune de rezervă era cantonată în oraș sub comanda dictatorului Cn. Domitius Calvinus iar trupele lui Coruncanius se îndreptau spre Roma⁶². Din punct de vedere strategic, Pyrrhos resimțea probabil lipsa unor linii de comunicație adecvate cu bazele sale din sud, absolut necesare pentru aprovizionare și riscul de a fi prins, sub zidurile Romei, între cele trei armate romane⁶³. Criza provocată de înfrângerea de la Herakleia fusese depășită în toamna anului 280 a.Chr. și Roma putea privi dacă nu cu toată încrederea, măcar cu speranță, spre campania militară din anul următor⁶⁴.

Dacă avem în vedere observațiile de mai sus, atunci putem înțelege atitudinea reală a Senatului în timpul pertractărilor cu ambasadorul thessalian. Cu trei armate pregătite de a intra în luptă, cei mai mulți dintre membrii curiei nu erau dispuși să cedeze. Discursul lui App. Claudius Caecus nu a făcut decât să avertizeze, încă odată, asupra gravelor consecințe pe care un aranjament cu epirotul le va avea. Tradiția romană, în loc de a înregistra obiectivele Senatului în ansamblu, s-a focalizat pe acțiunea lui App. Claudius. Aflat la o vârstă înaintată și aproape orb, fostul censor a fost adus pe brațele rudelor în sala Senatului, unde, într-o intervenție memorabilă, a făcut apel la vechile virtuți ale aristocrației romane și a semnalat politicianilor romani că pacea cu Pyrrhos va dovedi adversarilor slăbiciunile cetății. Discursul inflamant rostit de App. Claudius Caecus, regăsit în numeroase variante în scrierile romane, majoritatea, așa cum arăta P. Lévêque, creații arbitrare *post eventum*, străbate literatura romană sapiențială sau istorică iar

⁶⁰ V. Mommsen, *IR I*, 234; Homo, *Italie primitive* 247.

⁶¹ Schubert, *Pyrrhus* 189, Hamburger, *Pyrrhus* 58, Lévêque, *Pyrrhos* 354: pacea concluzionată de Ti. Coruncanius cu Vulcii și Volsinii a jucat un rol important în ruperea negocierilor cu ministrul lui Pyrrhos.

⁶² Mommsen, *IR I*, 234; Willeumier, *Tarente* 118; Garoufalas, *Pyrrhus* 84; Lomas, *Western Greeks* 54.

⁶³ Garoufalas, *Pyrrhus* 84; Mommsen, *IR I*, 234; Willeumier, *Tarente* 118; Franke, *Pyrrhus* 470.

⁶⁴ Nu se poate susține punctul de vedere al lui Lévêque, *Pyrrhos* 351: majoritatea senatorială înclina spre pace, deoarece campania următoare se preconiza mai dură decât precedenta după ce italicii din sudul peninsulei se raliaseră lui Pyrrhos.

bătrânul censor a devenit întruchiparea patriotismului și a virtuților tradiționale romane⁶⁵.

Răspunsul Senatului la propunerile lui Kineas a fost ferm: Roma nu va negocia cu trupe străine pe teritoriul Italiei⁶⁶. Eșuând în tentativa de a trata și riscând să fie prins între cele trei armate romane, Pyrrhos s-a retras spre sud. Taberele de iarnă au fost stabilite în diverse orașe aliate, iar el a petrecut sezonul nefavorabil pentru activități militare la Tarent⁶⁷.

În primăvara anului 279 a.Chr., regele epirot a început cea de-a doua sa campanie italică, orientând acțiunile militare spre nord, în Apulia, pentru a determina trupele romane să părăsească cele două colonii de la Venusia și Luceria. Eliberați de sub presiunea frontului etrusc, prin pacea lui Ti. Coruncanius, romanii au concentrat împotriva lui Pyrrhos două armate consulare, comandate de P. Sulpicius Severus și P. Decius Mus, care au angajat bătălia lângă Ausculum, pe râul Aufidus⁶⁸.

Deznodământul confruntării nu rezultă clar din sursele care o relatează: Plutarch, *Pyrrhos* 21.8-9, preluând informațiile din memoriile regale, prin intermediul lui Hieronymos, raportează o victorie a lui Pyrrhos, plătită cu 3.500 de morți, în timp ce inamicul a lăsat pe câmpul de luptă 6.000 de soldați. Descrierile provenite din surse analistice oferă cifre mărite pentru pierderile combatanților. Frontinus 2.3.21, Eutropius 2.13.4 și Orosius 4.1.22 au calculat la 20.000 de soldați pierderile lui Pyrrhos, în timp ce doar 5.000 de romani au căzut în luptă. Iustinus 18.1.11 consideră confruntarea de la Ausculum drept o victorie a epirotului, Titus Livius *per.* 13 o apreciază ca nedecisă, dar în lucrarea epitomatorului său Florus 1.13.9-11 și varianta lui Zonaras 8.5 bătălia figurează drept victorie a legiunilor romane. Din nou, așa cum am procedat și în cazul luptei de la Herakleia, credem că nu este o greșală dacă evaluăm bătălia de la Ausculum după descrierea lui Plutarch: Pyrrhos a obținut victoria, dar a plătit-o scump, lăsând 3.500 de soldați pe câmpul de bătaie⁶⁹.

⁶⁵ Lévêque, *Pyrrhos* 353; cf. și Hamburger, *Pyrrhus* 51, Passerini, *Sulle trattative* 111, n.4; Niese, *Pyrrhos* 493, n.6 neagă episodul; Schubert, *Pyrrhus* 55-57: discursul este real și a fost păstrat în arhiva Claudiilor.

⁶⁶ Plutarch, *Pyrrhos* 19; Appian, *Samn.* 10.2; Zonaras 8.4; Eutropius 2.13.1; cf. Livius *per.* 13, Florus 1.13.20, Iustinus 18.2.10.

⁶⁷ Mommsen, *IR* I, 234; Willeumier, *Tarente* 118; Garoufalias, *Pyrrhus* 84; Franke, *Pyrrhus* 470; Homo, *Italie primitive* 247; Lévêque, *Pyrrhos* 337.

⁶⁸ Mommsen, *IR* I, 235; Willeumier, *Tarente* 119sq.; Garoufalias, *Pyrrhus* 88sq.; Scullard, *Roman World* 122; Lévêque, *Pyrrhos* 375.

⁶⁹ Cf. Lévêque, *Pyrrhos* 395; cifrele furnizate de Plutarch sunt acceptate și de Mommsen, *IR* I, 235, Schubert, *Pyrrhus* 197, Garoufalias, *Pyrrhus* 93, Willeumier, *Tarente* 123, Frank, *Pyrrhus* 647, Franke, *Pyrrhus* 473, Homo, *Italie primitive* 247, Scullard, *Roman World* 122, Piganiol, *Conquête romaine* 208.

După confruntarea de la Ausculum, desfășurată în vara anului 279 a.Chr.⁷⁰, Pyrrhos a receptat două știri care puteau să determine o modificare în planurile sale de campanie: o delegație de la Akragas, Syrakusa și Leontinoi i-a solicitat o intervenție în Sicilia, pentru a combate pericolul cartaginez⁷¹ iar o ambasadă din Hellada i-a anunțat moartea lui Ptolemaios Keraunos, în luptele cu gallii, și faptul că tronul Macedoniei era liber⁷².

Probabil, ambele propuneri îl tentau și regele a oscilat destul până a luat o decizie⁷³. Epirul nu fusese atins însă de raidurile gallilor, iar Sicila reprezenta ținta principală a campaniei sale în Occident. Ambasada siciliană îi oferise un pretext ideal pentru o intervenție pe insulă, unde putea, datorită amenințării cartagineze, să apară în postura de protector al libertății hellenilor⁷⁴. Argumentele în favoarea unei expediții în Sicilia cântăreau mai mult decât cele pentru întoarcerea în Balcani iar regele a hotărât să dea curs invitației siciliene cât mai repede posibil. În noua situație, el s-a întors la Tarent pentru a organiza debarcarea în Sicilia, decis să încerce, încă o dată, rezolvarea problemelor italice printr-un aranjament diplomatic cu Roma⁷⁵.

Potrivit lui Appian, *Samn.* 11.1, Diodor 22.6.3, Zonaras 8.5, Kineas a fost trimis la Roma⁷⁶, după lupta de la Ausculum, pentru a trata un acord cu

⁷⁰ Mommsen, *IR* I, 235, Frank, *Pyrrhus* 647, Lévêque, *Pyrrhos* 399; Hamburger, *Pyrrhus* 93: sfârșitul lui august 279.

⁷¹ Plutarch, *Pyrrhos* 22.1; cf. Diodor 22.7.1-3, Iustinus 18.2.11, Zonaras 8.5, Orosius 4.1.23.

⁷² Plutarch, *Pyrrhos* 22.2.

⁷³ Plutarch, *Pyrrhos* 22.3.

⁷⁴ Așa cum observa Kienast, *Pyrrhus* 130, având la dispoziție resursele Siciliei și sudului italic, Pyrrhos se putea implica, cu șanse considerabile, în competiția pentru coroana macedoneană; cf. Franke, *Pyrrhus* 474; Scullard, *Roman World* 122; Frank, *Pyrrhus* 648: "The king saw the opportunity for making himself like Agathocles, his father-in-law, a powerful tyrant of a Greek Empire in Sicily, and thought that he might well succeed where Agathocles had failed and become the conqueror and ruler of Carthage as well".

⁷⁵ De Sanctis, *SdR* II, 382: veștile despre moartea lui Keraunos și invazia gallilor asupra Helladei au determinat inactivitatea sa din a doua parte a anului 279; Wuilleumier, *Tarente* 124: regele s-a retras la Tarent deoarece nu-și putea completa pierderile suferite la Ausculum; Kienast, *Pyrrhos* 146: aștepta propuneri de pace din partea Romei; Hamburger, *Pyrrhus* 39: bătălia de la Ausculum s-a derulat la sfârșitul lui august, iar campania a fost stopată pentru că se apropia sfârșitul sezonului favorabil pentru război; Schubert, *Pyrrhus* 198: din cauza defecțiunii aliaților care nu se împăcau cu dominația lui Pyrrhos; Judeich, *Pyrrhos* 15: rana primită în luptă, lipsa resurselor, situația incertă din Macedonia; Garoufalas, *Pyrrhus* 94: pierderile suferite la Ausculum au determinat retragerea spre Tarent; Piganiol, *Conquête romaine* 208: invazia gallilor în Macedonia și Hellada l-a împiedicat pe rege să exploateze succesul de la Ausculum.

⁷⁶ Cf. și Plutarch, *Pyrrhos* 21.3-4, care plasează, eronat, evenimentul între cele două bătălii. Posibil, relatarea lui Dionysios, care ne-a parvenit într-un stadiu fragmentat, conținea, de asemenea, cea de-a doua misiune diplomatică a lui Kineas; paragraful 20.6.2 menționează că Pyrrhos a eliberat prizonierii fără răscumpărare, pentru a-și crea un curent favorabil, ceea ce

Roma, ceea ce indică un interval temporal destul de larg, cuprins între vara anului 279 și primăvara lui 278, când Pyrrhos a părăsit Italia⁷⁷. Misiunea thessalianului se intersectează însă cu vizita amiralului cartaginez Magon la Roma pe care o putem data cu mai multă precizie⁷⁸. În momentul când flota epirotului a înaintat spre Syrakusa, în primăvara anului 278, escadrei punice care bloca portul coloniei corintiene îi lipseau 30 de nave, trimise, conform lui Diodor 22.8.3, spre o altă destinație. Pe de altă parte, Iustinus 18.2.1 notează sosirea lui Magon la Roma cu 120 de corăbii iar Valerius Maximus 3.7.10 menționează că amiralul a efectuat călătoria cu 130 de vase. Cifrele sunt dubioase și, probabil, sursa analitică aflată în spatele relatării celor doi a mărit în mod conștient numărul de nave pentru a demonstra că Roma, deși înfrântă pentru a doua oară, a fost capabilă să refuze totuși un ajutor considerabil. În schimb, cele 30 de vase menționate la Diodor ca fiind ocupate cu alte afaceri par mai potrivite, numeric, pentru a transporta o misiune diplomatică. Dacă Magon s-a deplasat la Roma doar cu cele 30 de ambarcațiuni raportate de istoricul sicilian, rezultă că negocierile romano-epirote erau în desfășurare la începutul anului 278 a.Chr.

Termenii propuși de Kineas în fața Senatului, în cea de-a doua sa călătorie diplomatică la Roma, au lăsat un câmp liber de interpretare exegeților moderni, pentru că nici o sursă nu conține informații despre ceea ce s-a discutat la Roma în primăvara anului 278.

W. Judeich, urmând relatarea lui Plutarch despre negocierile anului 280, a presupus că ambasadorul epirot a propus senatorilor ajutor pentru cucerirea Italiei, eliberarea captivilor fără răscumpărare, cerând, în schimb,

indică intenția sa de a începe noi tratative. Iustinus 18.2.6 atribuie inițiativa negocierilor Romei, care l-a trimis pe Fabricius la Pyrrhos; el a amalgamat, se pare, unele elemente din misiunea lui Fabricius pentru eliberarea prizonierilor romani, din vara anului 280 a.Chr., cu noile tratative din 278 a.Chr., ambele fiind conținute în lucrarea lui Trogius Pompeius; Garoufalas, *Pyrrhus* 95, Judeich, *Pyrrhos* 15-16, Hamburger *Pyrrhus* 64, Frank, *Pyrrhus* 648 au acceptat ordinea lui Iustinus: Fabricius negociază cu Pyrrhos, apoi Kineas este delegat la Roma pentru ratificare; Scullard, *Roman World* 122: Pyrrhos a negociat în 278 cu Fabricius în calitate de consul, în Campania; Lévêque, *Pyrrhos* 369: Kineas s-a deplasat la Roma pentru cea de-a doua rundă de negocieri.

⁷⁷ Relatăriile despre un presupus atentat pus la cale de doctorul lui Pyrrhos împotriva acestuia nu sunt decât fabulații cu origine analitică, destinate a pune în lumină, încă o dată, caracterul nobil al lui Fabricius, protagonist al incidentului; v. "povestioara", în diferite variante, la Plutarch, *Pyrrhos* 21.1-2, Livius *per.* 13, Florus 1.13.21, Zonaras 8.5, Eutropius 2.14.2, Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 3.8.1-8, Valerius Maximus 6.5.1, Frontinus 4.4.2, Cicero, *De officiis* 1.40, 3.86; cf. Lévêque, *Pyrrhos* 404-406, Wuilleumier, *Tarente* 129, Hamburger, *Pyrrhus* 67, care au respins autenticitatea evenimentului; Frank, *Pyrrhus* 650, Judeich, *Pyrrhos* 17, Kienast, *Pyrrhos* 148 1-au considerat fapt real.

⁷⁸ Iustinus 18.2.1-10.

prietenia Romei și garanții pentru siguranța Tarentului⁷⁹. Intepretarea este defectuoasă, deoarece clauzele transmise de Plutarch implică abandonarea aliaților italici și a celorlalte cetăți hellene din extremitatea sudică a Italiei la discreția Romei, ceea ce ar fi condus, fără îndoială, la favorizarea expansiunii romane spre sud și la izolarea Tarentului⁸⁰.

P. Garoufalias a creditat informațiile lui Eutropius 2.12.4, relative la prima misiune întreprinsă de Kineas la Roma, și le-a plasat în cadrul discuțiilor din 278, presupunând că Pyrrhos a solicitat să rămână cu ceea ce a cucerit în sudul peninsulei. Această soluție, în opinia istoricului grec, era un compromis care putea satisface ambele părți, deoarece regele nu mai pretindea evacuarea coloniilor de Luceria și Venusia iar la Roma, după cea de-a doua înfrângere suferită de legiunile sale, ambianța era favorabilă păcii⁸¹. Și această intepretare ridică însă câteva semne de întrebare: puteau fi samniții satisfăcuți, în calitate de aliați ai dinastului epirot, cu un aranjament care permitea Romei să mențină două puncte strategice în teritoriul lor? Era dispus Pyrrhos să-și compromită relațiile cu aliații italici încheind un pact care defavoriza pe cel mai aprig adversar al Romei la sfârșitul secolului IV și începutul celui de-al III-lea a.Chr.? Categorie nu.

Viziunea epirotului asupra organizării Italiei, așa cum am conturat-o mai sus, era alta și ar fi mai credibil să acceptăm, în concordanță cu planurile regelui, că ministrul său a repetat la Roma, în primăvara anului 278 a.Chr., aceleași pretenții pe care le-a formulat și după confruntarea de la Herakleia: garantarea autonomiei grecilor din Italia, returnarea teritoriilor cucerite de la samniți, lucanieni, daunieni și bruttieni⁸². În perspectiva părăsirii Italiei, regele epirot dorea să se asigure, cel puțin la nivel diplomatic, că aliații săi vor supraviețui și că Roma nu va profita de absența sa pentru a-și instaura

⁷⁹ Plutarch, *Pyrrhos* 18.6; Judeich, *Pyrrhos* 15-16; asemănător, Piganiol, *Conquête romaine* 209: Pyrrhos s-a mulțumit doar cu independența Tarentului; G. Clemente, *Dal territorio della città all'egemonia in Italia*, A. Momigliano, A. Schiavone (ed.), *Storia di Roma II – L'impero mediterraneo*, Torino 1990, 37: Pyrrhos a cerut includerea Tarentului într-un acord cu Roma și autonomia aliaților săi; De Sanctis, *SdR* II, 383-384: regele a oferit ajutor pentru cucerirea Italiei și eliberarea prizonierilor; a cerut însă independența samniților, bruttienilor, apulilor, lucanilor, evacuarea coloniilor de la Fregellae, Luceria și Venusia, garantarea independenței orașelor hellene din sudul Italiei.

⁸⁰ Cf. Cross, *Epirus* 119, n.1; așa cum arăta Hamburger, *Pyrrhus* 65-66, este greu să acceptăm că Pyrrhos nu-și mai putea controla aliații sau că încerca să-și clădească un domeniu italic cu sprijinul Romei.

⁸¹ Garoufalias, *Pyrrhus* 95.

⁸² Appian, *Samn.* 10.1; ipoteză împărtășită de Hamburger, *Pyrrhus* 65-66, Lévêque, *Pyrrhos* 407; Homo, *Italie primitive* 248: Pyrrhos a cerut independența Greciei Mari; Cross, *Epirus* 119: negocierile din 280 s-au întrerupt pentru că regele a cerut romanilor evacuarea Campaniei; în discuțiile purtate după Ausculum, Pyrrhos a renunțat la Campania, dar a continuat să solicite garanții pentru independența Samniumului și a Lucaniei.

controlul în Samnium, Lucania și Bruttium sau pentru a atrage unele colonii hellene în sfera sa de influență. Senatul, cunoscând intențiile sale privind declanșarea unei campanii siciliene și mizând pe apropiata sa plecare, a remis lui Kineas același răspuns pe care thessalianul l-a primit și în 280: Roma nu va negocia atât timp cât trupele epirote se află în Italia⁸³. Din perspectiva intereselor romane în centrul și sudul Italiei, tratatul oferit de Pyrrhos se dovedea inacceptabil.

În timp ce Kineas încerca să găsească, fără succes, calea unui aranjament care să permită lui Pyrrhos plecarea în Sicilia fără a compromite situația sa din Italia, Cartagina a demarat, la rândul său, negocierile cu Roma. Potrivit lui Iustinus 18.2.1-3 și Valerius Maximus 3.7.10, amiralul Magon și-a prezentat intenția de a ajuta militar Roma, dar Senatul a refuzat, motivând că Republica poate suporta singură eforturile presupuse de războiul cu regele Epirului. Fără îndoială, ambasadorul cartaginez spera că, prin oferta sa, va pune capăt negocierilor dintre Roma și Pyrrhos și va impulsiona Senatul să continue lupta împotriva epirotului în Italia, pentru ca acesta să nu debarce în Sicilia⁸⁴. Finalitatea acestui contact diplomatic este înregistrată de Titus Livius *per.* 13, sub forma renovării, pentru a patra oară, a unui acord romano-punic, la Diodor 22.7.5⁸⁵ și, într-o descriere detaliată dar mult mai controversată decât cea liviană, la Polybios 3.25.

Atât cronologia acestor negocieri romano-punice cât și rezultatele lor au prilejuit specialiștilor angajarea unui considerabil efort intelectual, concretizat într-o sumedenie de ipoteze⁸⁶. Tratatul romano-cartaginez a suferit plasări cronologice diverse: R. Schubert și G. Nenci l-au raportat la nivelul anului 280, înainte desfășurării bătăliei de la Herakleia⁸⁷, M. Lefkowitz în iarna lui 280-279⁸⁸, O. Hamburger, A. Passerini, H. Scullard, P. Garoufalas și P. Lévêque au crezut că pot demonstra existența unei a doua vizite a lui Magon la Roma, în primăvara lui 278 a.Chr., după un prim eșec

⁸³ Cf. Appian, *Samn.* 11.2, Zonaras 8.5 pentru răspunsul Senatului; Plutarch, *Pyrrhos* 21.4 înregistrează doar refuzul romanilor de a negocia pacea (eveniment plasat greșit, înainte de confruntarea de la Ausculum); Iustinus 18.2.10: intervenția lui App. Claudius Caecus a împiedicat ratificarea tratatului negociat de Fabricius cu Pyrrhos.

⁸⁴ Iustinus 18.2.5: "Venind în ajutorul romanilor, cartaginezii doreau, de fapt, să-l rețină pe Pyrrhos în Italia, pentru a prelungi războiul său cu Roma și a-l împiedica să treacă în Sicilia".

⁸⁵ Livius *per.* 13: *cum Carthaginiensibus quarto foedus renovatum est*; Diodor 22.7.5: cartaginezii au încheiat o alianță (συνμαχία) cu romanii.

⁸⁶ Pentru o evidență completă a ipotezelor, v. Scardigli, *Trattati romani-cartaginesi* 171sq.

⁸⁷ Schubert, *Pyrrhus* 205; Nenci, *Trattato romano-cartaginese* 275-284.

⁸⁸ Lefkowitz, *Pyrrhus* 156; toamna anului 279: Mommsen, *IR* I, 235-237; Frank, *Pyrrhus* 649; Franke, *Pyrrhus* 476.

diplomatic, din toamna anului precedent, atestat în Iustinus și Valerius Maximus⁸⁹.

De fapt, cei doi autori antici și-au selectat informațiile în funcție de valoarea morală a faptelor descrise și, trecând datele prin acest filtru, au înregistrat doar refuzul orgolios al Senatului, ca exemplu al unei atitudini patriotice exemplare. Renovarea unui acord anterior, așa cum notează Livius *per.* 13, nu a prezentat interes pentru Iustinus și Valerius Maximus ori ei l-au omis, considerând răspunsul mai mult decât demn al Senatului incompatibil cu reînnoirea pactului precedent⁹⁰. Rezultă, din aceste considerații, că a existat doar o singură vizită a lui Magon la Roma, probabil în 278 a.Chr., așa cum încercăm să demonstrăm mai sus, în baza paragrafului 22.8.3 din *Biblioteca istorică* a lui Diodorus⁹¹. Indicațiile cronologice din Polybios 3.25 nu pot fi utilizate pentru a demola această datare. Pentru R. Schubert și G. Nenci, expresia *κατὰ τὴν Πύρρον διάβασιν* se referă la debarcarea regelui în Italia⁹², dar, la fel de bine, poate fi interpretată ca semnificând plecarea epirotului spre Sicilia, în primăvara anului 278 a.Chr.⁹³.

Conținutul acordului survenit între Roma și Cartagina la începutul anului 278 a.Chr., descris în Polybios 3.25, a beneficiat de numeroase interpretări contradictorii în literatura de specialitate⁹⁴. O opinie comună însă, prezentă în cele mai multe ipoteze, dincolo de unele variații minore, poate fi rezumată în formula următoare: Cartagina s-a temut de un eventual aranjament între Roma și Pyrrhos, care ar fi rezolvat problemele frontului italic și i-ar fi permis regelui să debarce în Sicilia. Acționând preventiv, Cartagina a oferit Romei ajutor militar, pentru a brui negocierile romano-epirote în desfășurare iar intervenția diplomatică a lui Magon s-a concretizat prin

⁸⁹ Hamburger, *Pyrrhus* 67; Passerini, *Sulle trattative* 92sq.; Scullard, *Roman World* 122; Garoufalas, *Pyrrhus* 98; Lévêque, *Pyrrhos* 412-414.

⁹⁰ Nenci, *Trattato romano-cartaginese* 275sq.; Lefkowitz, *Pyrrhus* 156: tradiția romană s-a ferit să menționeze alianța cu dușmanul tradițional de mai târziu.

⁹¹ Datare acceptată de Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties* 646; Scullard, *Roman World* 122; Garoufalas, *Pyrrhus* 98; Cross, *Epirus* 118, plasează discuțiile romano-cartagineze în 278, dar, în mod curios, reconstruiește negocierile purtate de romani cu Pyrrhos după Herakleia în baza lui Iustinus 18.2, paragraf utilizat apoi și în explicarea contactelor romano-cartagineze-epirote din primăvara anului 278.

⁹² Schubert, *Pyrrhus* 205; Nenci, *Trattato romano-cartaginese* 276-280.

⁹³ Așa cum a înțeles E. Manni, *Roma e Cartagine KATA THN PURROU DIABASIN*, *Kokalos* 4 (1958) 169-172. Livius *per.* 13, Iustinus 18.2.1-3 plasează negocierile romano-punice după confruntarea de la Ausculum; Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties* 647: indicațiile cronologice furnizate de Polybios nu au o semnificație precisă.

⁹⁴ Pentru diverse traduceri ale textului și interpretări, v. Scardigli, *Trattati romani-cartaginesi* 181sq.

contractarea unei alianțe între statul roman și cel cartaginez, destinată blocării unui acord între Pyrrhos și adversarul său din Italia⁹⁵.

Din păcate, această viziune se bazează pe o interpretare defectuoasă a paragrafului 3.25.1-3 din *Istoriile* lui Polybios care, în opinia noastră, poate fi tradus în modul următor: "Un ultim tratat au făcut romanii cu cartaginezii în timpul traversării lui Pyrrhos, înainte să înceapă cartaginezii războiul pentru Sicilia. În acesta sunt păstrate toate condițiile asupra cărora s-au înțeles anterior, la care au adăugat următoarele: dacă vor face o alianță scrisă împotriva lui Pyrrhos, să o facă amândoi în condiții care să le permită să se asiste reciproc în teritoriul părții care este victima agresiunii"⁹⁶. Polybios nu înregistrează termenii unui nou tratat, ci doar renovarea pactului anterior, probabil cel din 306 a.Chr., care fixa Italia ca sferă de influență a Romei și rezerva Sicilia drept zonă de interes exclusiv cartaginez⁹⁷. În condițiile agresiunii lui Pyrrhos în Occident însă, contraheții au stabilit și condițiile în care înțelegerea din 306 putea fi suspendată, pentru a se ajuta reciproc în teritoriul părții atacate. Probabil, așa cum arăta R. Mitchell, ultima parte a textului polybian (3.25.4-5), interpretată deseori ca o descriere concretă a clauzelor presupusei alianțe, nu reprezintă decât un proiect pe care nici Roma și nici Cartagina nu l-au mai ratificat după ce epirotul a părăsit Italia⁹⁸.

Dacă acceptăm această ipoteză, atunci o altă concluzie poate fi trasă asupra negocierilor derulate la Roma, în primăvara anului 278, de către Kineas. Senatul nu a respins oferta thessalianului datorită alianței contractate între timp cu statul cartaginez⁹⁹. Motivele par a fi cu totul altele: Roma nu putea permite reșezarea raporturilor de putere în sudul Italiei într-un sens favorabil lui Pyrrhos, așa cum, de altfel, a dovedit și în celelalte două sesiuni de negocieri din anul 280 a.Chr. De asemenea, evenimentele păreau să aibă

⁹⁵ Mommsen, *IR* I, 237; Walbank, *A Historical Commentary on Polybius* I, Londra 1957, 350; Garoufalias, *Pyrrhus* 98, 198; Frank, *Pyrrhus* 649; Lévêque, *Pyrrhos* 412-418; Lefkowitz, *Pyrrhus* 157; Wuilleumier, *Tarente* 130-131; Homo, *Italie primitive* 254-255; Piganiol, *Conquête romaine* 209; Scardigli, *Tratatti romani-cartaginesi* 184-190; J. Heisserer, *Polybius 3.25.3 ("An Alliance concerning Pyrrhus")*, *Gerión* 3 (1985) 133 n.40.

⁹⁶ Prin expresia *συνμαχία πρὸς Πύρρον* (Polybios 3.25.3) credem că trebuie să înțelegem "alianță împotriva lui Pyrrhos", așa cum au sugerat G. Unger, *Römisch-punische Verträge*, *RhM* 37 (1882) 201sq., Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties* 651-652 sau Heisserer, *op. cit.* 138-139 și nu "alianță cu Pyrrhos" așa cum a tradus Walbank, *op. cit.* 350. Frank, *Pyrrhus* 649, Lévêque, *Pyrrhos* 616, Piganiol, *Conquête romaine* 209, au interpretat cuvântul *συνμαχία* ca semnificând "tratată", după ipoteza lui Beloch, *op. cit.* 282sq.

⁹⁷ *Tratatul lui Philinos*: Livius 9.43.26; Polybios 3.26.1-5; v. M. Cary, *A Forgotten Treaty between Rome and Carthage*, *JRS* 9 (1919) 67-77; Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties* 635sq.; Scardigli, *Tratatti romani-cartaginesi* 129-151.

⁹⁸ Mitchell, *Roman-Carthaginian Treaties* 651sq.; cf. și Franke, *Pyrrhus* 476.

⁹⁹ Așa cum a presupus Piganiol, *Conquête romaine* 209: "L'intervention de Carthage dut sans doute faire échouer l'accord entre Pyrrhos et Rome"; cf. și Will, *op. cit.* 125.

un curs favorabil Romei, deoarece regele epirot era decis să-și încerce șansele în Sicilia. Ceea ce fusese pierdut în 280-279, în cursul celor două campanii purtate de Pyrrhos în peninsula, putea fi câștigat în absența acestuia¹⁰⁰.

Pyrrhos a părăsit Italia sperând să revină după ce Sicilia ar fi fost cucerită și i-ar fi oferit resursele necesare pentru a forța o decizie militară în conflictul cu Roma. Cariera sa pe insulă a fost meteorică, reușind să-i elimine pe cartaginezi din toate pozițiile deținute, cu excepția fortăreței de la Lylibaeon. A intrat însă în contradicție cu aceiași oameni care îi solicitaseră anterior prezența, datorită modului său autoritar de a governa și intenției de a-l imita pe Agathokles într-o nouă expediție în Africa, împotriva Cartaginei¹⁰¹. Confruntat cu opoziția tot mai acerbă a hellenilor din Sicilia, regele Epirului a revenit în Italia în toamna anului 276¹⁰². De data aceasta, sorții i-au fost potrivnici, M. Curius Dentatus reușind să îi provoace o înfrângere decisivă în bătălia de la Beneventum, din primăvara anului următor¹⁰³. Cu o armată diminuată numeric și lipsit de aliații care i-au fost alături în 280-279, regele a părăsit Italia după ce a lăsat o puternică trupă la Tarent sub comanda lui Milon¹⁰⁴. Nu a mai avut șansa să revină în peninsula, așa cum probabil intenționa, pentru că a fost prins în confruntarea cu Antigonos Gonatas pentru tronul Macedoniei. Moartea sa a survenit în 272 a.Chr., în bătălia de la Argos, an în care Tarentul a capitulat în fața legiunilor romane.

Bilanțul campaniei lui Pyrrhos în Italia este relativ ușor de conturat. Tentativa sa de a modifica echilibrul de putere în centrul și sudul peninsulei, în defavoarea Romei, s-a ciocnit de înrâncenarea legiunilor romane și de refuzul acceptării, din partea Senatului, a oricărui aranjament care ar fi prejudiciat interesele Republicii. Dominarea extremității sudice a Italiei era vitală pentru Roma, dacă dorea să închidă poarta pe unde au pătruns în peninsula, de-a lungul secolelor, condotieri precum Archidamos și Alexandru Molossul sau adversari cu planuri ambițioase, cum au fost Agathokles și Pyrrhos. Vidul de putere creat în urma plecării epirotului a ușurat consi-

¹⁰⁰ Cum s-a și întâmplat, între anii 278-276 a.Chr.; v. Mommsen, *IR I*, 238-239; Homo, *Italie primitive* 255; Wuilleumier, *Tarente* 132; Frank, *Pyrrhus* 650; Scullard, *Roman World* 123.

¹⁰¹ Pyrrhos în Sicilia: Mommsen, *IR I*, 239-240; Garoufalas, *Pyrrhus* 97-112; Frank, *Pyrrhus* 650-652; Franke, *Pyrrhus* 478-481; Lévêque, *Pyrrhos* 451-487.

¹⁰² Alarmat și de progresele Romei împotriva aliaților săi; v. Plutarch, *Pyrrhos* 23.5-6; Iustinus 23.3.

¹⁰³ Cea de-a treia campanie în Italia: Plutarch, *Pyrrhos* 23-25; Zonaras 8.6; Dionysios 20.9-10; Eutropius 2.14; cf. Garoufalas, *Pyrrhus* 113-120, Wuilleumier, *Tarente* 134-135, Frank, *Pyrrhus* 653, Franke, *Pyrrhus* 481-482, Lévêque, *Pyrrhos* 509-537, Scullard, *Roman World* 124, Homo, *Italie primitive* 256.

¹⁰⁴ Zonaras 8.6.

derabil acest plan și, în 270 a.Chr., cucerirea Italiei a fost încheiată. Posibilitatea de a domina Italia se contura la Roma, probabil, încă de la sfârșitul secolului IV a.Chr. și treptat, principiul exprimat de Senat în fața lui Kineas, în două rânduri, de a nu negocia cu trupe străine pe teritoriul italic, a devenit o paradigmă a politicii externe romane.

Galăți